

CENTER FOR
ANALYTICAL
RESEARCH &
EVALUATION

Erasmus+

Jean Monnet Modules

**« ХАЛЫҚТЫҢ ӨМІР СҮРУ САПАСЫ МЕН ҰЛТТЫҚ
ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ
МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ »**

**Халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференцияның
баяндамалар жинағы**

**Сборник докладов международной научно-
практической конференции**

**«ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АУДИТ В ОБЕСПЕЧЕНИИ
ВЫСОКОГО КАЧЕСТВА ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ И
НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ»**

**Collection of reports of the international scientific
and practical conference**

**«STATE AUDIT IN ENSURING THE HIGH QUALITY OF
LIFE OF THE POPULATION AND NATIONAL
SECURITY»**

АСТАНА 2025

УДК 657.6
ББК 65.052
С23

С Сборник докладов международной научно- практической конференции «Государственный аудит в обеспечении высокого качества жизни населения и национальной безопасности » = Collection of reports of the international scientific and practical conference «State audit in ensuring the high quality of life of the population and national security» = «Халықтың өмір сүру сапасы мен ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі мемлекеттік аудит» Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның баяндамалар жинағы. – Астана: - 359 б.

ISBN 978-601-385-061-0

Жинаққа мемлекеттік аудит органдары қызметкерлерінің, ғылыми қызметкерлердің, ғалым-экономистердің, қаржы саласы және мемлекеттік аудит мамандарының, профессор-оқытушылар құрамының және білім алушылардың халық өмірінің жоғары сапасын және ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі мемлекеттік аудиттің өзекті мәселелері бойынша баяндамалары кірді

The collection includes reports of employees of state audit bodies, researchers, economists, specialists in the financial sector and state audit, faculty and students on topical issues of state audit in ensuring a high quality of life of the population and national security

В сборник вошли доклады работников органов государственного аудита, научных работников, ученых-экономистов, специалистов финансовой сферы и государственного аудита, профессорско-преподавательского состава и обучающихся по актуальным вопросам государственного аудита в обеспечении высокого качества жизни населения и национальной безопасности

ISBN 978-601-385-061-0

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

СОДЕРЖАНИЕ

Секция 1. Роль органов государственного аудита в обеспечении высокого качества жизни населения и экономической безопасности	
Базарбай А.Б. , Әбдіқадыр А.Е. Міндетті аудит объектілеріндегі аудиттің экономикаға әсері	6
Байбозин Ж.Е. Қазақстан Республикасының экологиялық аудит жүйесінің қазіргі жағдайын талдау	11
Бияшьева Н.С. Совершенствование систем управления рисками в государственном аудите: проблемы и перспективы	16
Бияхмет А.А. Методологические подходы к аудиту эффективности бюджетного финансирования транспортной отрасли в казахстане	22
Жанабаева Т.М. Еңбек және жұмыспен қамту саласындағы мемлекеттік саясаттың тиімділігіне жүргізілген аудит нәтижелері	25
Маматаева Д. Аудит эффективности цифровизации налоговых систем в казахстане: проблемы и перспективы развития	31
Мәмшетов С.Ж. Агроөнеркәсіптік кешенге бөлінген бюджет қаражатын пайдаланудың тиімділік аудиті	36
Рапилбекова А.Г. Аудит эффективности реализации государственной политики в области здравоохранения	42
Талғаров Д.Д., Саржакова Ж.Р. Ұйымның ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалау	50
Тохтахметова М.А. Қазақстан азаматтарының қоғамдық мемлекеттік аудитке қатысуы	57
Секция 2. Современные аспекты развития государственного аудита в повышении эффективности государственного управления	
Абдрашов А. М. Международная практика поддержки экспортеров и оценка её эффективности	63
Ахмедия А. Қазақстандағы міндетті аудиттің маңыздылығы	66
Мырзабек Г.М. Алибай А.Д. Аудиторлық тәуекелдерді бағалау	69
Алибекова А.Б. Ерсайынова М. Сембиева Л.М. Foreign experience of environmentally oriented state audit	74
Аманжан С. А. Цифрлық экономикаға көшу кезіндегі мемлекеттік аудиттің әлеуетті мәселелері	80
Анетова А.Н. Мемлекеттік органдардағы бизнес-процестердің реинжинирингі: мемлекеттік аудиттің тиімділігіне әсері	86
Әлімбек Ә.Г. Оценка государственной инвестиционной политики Республики Казахстан на соответствие стратегическим документам планирования	90
Еспаев Е.М. Вопросы развития экологического аудита	98
Жумағалиев Е.Т. Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық саласындағы тиімділік аудиті және инфрақұрылымды жаңғыртуға бюджет қаражатын пайдалану	102
Капан Н.М. Цифровизация государственного аудита в агропромышленном комплексе: вызовы и перспективы	104
Құсан Н.А. Государственный аудит в повышении эффективности управления государственным долгом на местном уровне: казахстанский опыт	110

Наурыз Д.А. Мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылауды жетілдіру: шетелдік және отандық тәжірибе	117
Нурмагамбетова А.С. Сыртқы мемлекеттік аудиттің ашықтығын арттырудағы тәуекелдерді басқару жүйесінің рөлі	122
Ондасын А.Е. Цифровизация государственного аудита: современные подходы и перспективы	130
Өмірзақ.М.Е., Олжабаева.А.М. "Қазатомөнеркәсіп" ұақ "ақ қызметіндегі қателер мен жосықсыз әрекеттер: аудиторлық тәуекелдерді және бақылау шараларын талдау	140
Сакенова Г.Б. Рассмотрение международного опыта аудита эффективности реализации политики социального обеспечения в сфере продуктивной занятости Казахстана	146
Сембиев А.Н. Международный опыт развития социального аудита	152
Серікова А. Р. Энергетика саласындағы тиімділік аудиті	154
Сапархан Д.Б Қазақстан республикасының басқару жүйесіндегі мемлекеттік аудиттің рөлі	160
Сейфуллин О.Т. Развитие национальной системы сертификации государственных аудиторов как фактор повышения качества государственного аудита	168
Секция 3. Актуальные проблемы экономики в обеспечении национальной безопасности	
Анапия Н. Ж. Передача субъектов квазигосударственного сектора в конкурентную среду как инструмент снижения доли участия государства в экономике	174
Бақытжанова С. Б. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі мемлекеттік қаржылық бақылаудың рөлі	178
Есенбек Ч.Н. Влияние уровня финансирования науки на конкуретоспособность национальной экономики	181
Жаксылык С. Е. Жилищно-накопительная система: зарубежный опыт и практика внедрения в Казахстане	188
Жасұланова А. Б. Қазақстандағы сыбайлас жемқорлыққа және мақсатсыз шығындарға қарсы күрестегі мемлекеттік аудиттің рөлі	195
Жетпісова А.Е. Бухгалтерлік есепте әділ құнды қолдану: мәселелер мен мүмкіндіктер	202
Касенова А.К. Удаленный аудит: технологические вызовы и решения	208
Комекбаев Е. Е. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі экономиканың өзекті мәселелері	212
Мишкель И. А. Влияние киберугроз на экономическую стабильность и национальную безопасность	219
Танатова А. Қазақстан экономикасындағы ішкі аудитті қамтамасыз етудің өзекті мәселелері	225
Темирбек А. Т. Оценка влияния бухгалтерских ошибок на достоверность финансовой отчетности	233
Бекболсынова А.С. Стратегия налогового администрирования Республики Казахстан в условиях турбулентности экономики	239
Секция 4. Современные тенденции развития государственного аудита, учета и финансового менеджмента в странах Европейского союза	
Бекбосынова Л.Ж. Жабдықтаушылармен есеп айырысу есебі және ішкі бақылаудың негізгі теориясы	245
Ерниязова А.Р., Қаратаева Н.О., Боган А.А Цифравизация государственного аудит в странах ЕС: Как технологии помогают проверять финансы	252

Губарь С.А. Организация аудиторской деятельности в Республике Беларусь	259
Жахметова А.К., Шахарова А.Е. Мемлекеттік сатып алуды камералдық бақылаудың шетелдік тәжірибесі	264
Zhartybek D.B. From E-Salyq business to SAF-T: A Towards international Tax accounting standards	271
Каримова А.Х. Современное состояние учета расчетов с бюджетом в Казахстане	280
Оразбай М.А. Система внутреннего аудита в управлении рисками мошенничества в государственных органах	284
Оралбай А.М. Нормативно-правовое регулирование бухгалтерского учета и аудита амортизационной политики	289
Өмірзақ М.Е. Трансформация аудита под влияние искусственного интеллекта	297
Серикова М.А., Сембиева Л.М., Бектемир Х. Европейский опыт в формировании экологоориентированной модели государственного аудита	305
Башу З.Р., Буртебаева А.А., Оралова А Улучшение механизмов государственного аудита для оценки качества и управления природными ресурсами: опыт европейского союза	309
Сутбай А.К. Проблемы и перспективы реализации учетной и контрольной функций в современных экономических системах	314
Усеев С.Ж Современные подходы к аудиту и консалтингу в строительстве: анализ практик стран ЕС	320
Тасболатов А.Е. Стратегический аудит эффективности бюджетных средств в автодорожной отрасли Республики Казахстан	324
Машаева А.Ж., Жупышева А.О Стратегический аудит обеспечения водной безопасности в Республике Казахстан	337
Мухамедьярова Л.Р. Государственный аудит как инструмент контроля и повышения эффективности управления внебюджетными фондами	346
Сембиева Л.М., Саденова Г.С. Ключевые аспекты аудита в сфере спорта	355
Улыбышев Д.Н. Жайлауов Е.Б. Бектлеева Д.Е. Совершенствование методологии оценки эффективности использования национальных ресурсов	349
С.В.Биякин Учет лизинга в соответствии с IFRS 16 в казахстанской компании: опыт и практические аспекты	358
Алтынбек Т., Темірлан Т. Қонақ үй табыстылығын басқарудағы түнгі аудиттің рөлі	364
Жұман Ғ.С. Современные подходы к учету доходов в малом и среднем бизнесе	367
Шахарова А.Е. Концепция оценки влияния эффективного использования национальных ресурсов на качество жизни населения и национальную безопасность казахстана	372
Ирисбекова М.Н. Актуальные вопросы экономической безопасности региона	375

азайтып, энергияны үнемдеуге және қоршаған ортаға әсерді төмендетуге мүмкіндік алады.

Қаржылық моделдеу арқылы алынған нәтижелер мен сценарийлер негізінде компаниялар өздерінің энергетикалық стратегияларын, инвестициялық жобаларын және энергия үнемдеу бағдарламаларын оңтайландыра алады. Сонымен қатар, тәуекелдерді басқару арқылы компанияларға болашақтағы қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз етуге және Қазақстанның энергетикалық саласын дамытудың жаңа жолдарын ашуға болады.

Қорытынды.

Энергетика саласындағы тиімділік аудиті компаниялардың жұмысын оңтайландыруға, энергия шығындарын азайтуға және қоршаған ортаға зиянды әсерді төмендетуге мүмкіндік береді. Тиімділік аудиті арқылы энергетикалық ресурстарды тиімді пайдалану, шығындарды бақылау және экологиялық стандарттарға сәйкестікті қамтамасыз ету маңызды болып табылады. Қазақстандағы энергетикалық аудит саласының дамуы жаңа мүмкіндіктер мен даму бағыттарын ашады. Бұл саладағы халықаралық тәжірибе мен ұлттық заңнамаларды ескере отырып, энергетикалық тиімділікті арттыруға болады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Сарсенбаева, Ж. М., & Байзаков, А. М. (2020). Энергетика саласындағы тиімділік аудиті. Алматы: Экономика баспасы.
2. Айтқұлов, Б. Ә. (2019). Энергетикадағы энергия үнемдеу және тиімділік аудиті. Қазақстан Республикасының Энергетика министрлігі.
3. International Energy Agency. (2021). Energy Efficiency 2021. IEA Publications.
4. Қазақ энергетикалық агенттігі. (2018). Энергия тиімділігі: халықаралық тәжірибе және Қазақстанның болашағы.
5. Energy Efficiency in Industry. (2018). OECD/IEA Report on Energy Efficiency Policies and Indicators.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТТІҢ РӨЛІ

Сапархан Д.Б

«Мемлекеттік аудит» ББ 1 курс магистранты

Л.Н. Гумилев атындағы Евразия ұлттық университеті, Астана қ,

Қазақстан Республикасы

E-mail: dinasaparkhan02@gmail.com

Аннотация

Мақалада мемлекеттік қаржы ресурстарын басқарудың ашықтығы мен тиімділігін қамтамасыз ету үшін оның маңыздылығына назар аудара отырып, Қазақстан Республикасын басқару жүйесіндегі мемлекеттік аудиттің рөлі

қарастырылады. Мемлекеттік аудиттің функциялары мен мақсаттары, оның қаржылық тәртіпті арттырудағы рөлі, бұзушылықтардың алдын алу және азаматтардың мемлекеттік органдарға деген сенімін арттыру сипатталған. Мемлекеттік аудит жүйесінің алдында тұрған негізгі міндеттер, оның ішінде бақылаудың жаңа әдістерін енгізу, аудиторлық процестерді цифрландыру және заңнамалық базаны жетілдіру талқыланады. Мемлекеттік бақылау жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде ішкі аудитке және оның экономикалық бұзушылықтардың алдын алудағы рөліне ерекше назар аударылады.

Түйін сөздер: Мемлекеттік аудит, мемлекеттік басқару, бюджет қаражаттары, мемлекеттік активтер, қаржылық бақылау, басқару жүйесі, ішкі аудит, Есеп комитеті, стандарттар, тәуекелдерді басқару

Аннотация

В статье рассматривается роль государственного аудита в системе управления республикой Казахстан с акцентом на его важность для обеспечения прозрачности и эффективности управления государственными финансовыми ресурсами. Описаны функции и цели государственного аудита, его роль в повышении финансовой дисциплины, предупреждении нарушений и повышении доверия граждан к государственным органам. Обсуждаются основные задачи, стоящие перед системой государственного аудита, в том числе внедрение новых методов контроля, цифровизация аудиторских процессов и совершенствование законодательной базы. Особое внимание уделяется внутреннему аудиту как важнейшей составляющей системы государственного контроля и его роли в предупреждении экономических нарушений.

Ключевые слова: государственный аудит, государственное управление, бюджетные средства, государственные активы, финансовый контроль, управление, внутренний аудит, Счетный комитет, стандарты, управление рисками

Abstract

The article discusses the role of state audit in the management system of the Republic of Kazakhstan, paying attention to its importance for ensuring transparency and efficiency of public financial resources management. The functions and goals of state audit, its role in improving financial discipline, preventing violations and increasing citizens' confidence in state bodies are described. The main tasks facing the state audit system, including the introduction of new control methods, digitalization of audit processes and improvement of the legislative framework, will be discussed. Particular attention is paid to internal audit as an important component of the state control system and its role in preventing economic violations.

Keywords: state audit, public administration, budget funds, state assets, Financial Control, Management Department, Internal Audit, Accounts Committee, standards, risk management

Мемлекеттік аудит кез келген елдегі мемлекеттік басқару жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады және Қазақстан да ерекшелік болып табылмайды. Қазақстандағы мемлекеттік аудит жүйесі қалыптасу мен дамудың ұзақ жолынан өтті, бұл мемлекеттік шығыстар саласындағы ашықтықты, тиімділікті және есептілікті арттыру қажеттілігіне байланысты. Соңғы жылдары ел мемлекеттік биліктің барлық деңгейлерінде қаржылық және материалдық ресурстарды басқаруды жақсартудағы рөліне назар аудара отырып, мемлекеттік аудит жүйесін белсенді дамытуда. Бұл мақалада Қазақстанның Басқару жүйесіндегі мемлекеттік аудиттің рөлі, оның қазіргі жағдайдағы функциялары, мақсаттары мен міндеттері, сондай-ақ даму перспективалары қарастырылады.

Мемлекеттік аудит Мемлекеттік органдардың қаржылық қызметін тәуелсіз бағалауды, ресурстарды басқарудағы бұзушылықтар мен кемшіліктерді анықтауды, сондай-ақ оларды түзету жөніндегі ұсыныстарды білдіреді. Ол бюджет қаражатының тиімді пайдаланылуын бақылаудың, оларды жұмсаудың заңдылығын қамтамасыз етудің, сондай-ақ қоғамның мемлекеттік институттарға деген сенімін арттырудың негізгі құралы ретінде қызмет етеді. Қазақстан экономикасының қарқынды дамуы, ауқымды мемлекеттік бағдарламалар мен реформаларды белсенді іске асыру жағдайында тиімді мемлекеттік аудиттің қажеттілігі ерекше өзекті болып отыр.

Бұдан басқа, Қазақстанның халықаралық қоғамдастыққа кірігуі және қаржылық бақылау саласындағы халықаралық стандарттарға бейілділігі елден мемлекеттік аудит жүйесін жаңғыртуды талап етеді. Осыған байланысты ішкі және сыртқы аудит тәжірибелерін жақсарту ғана емес, сонымен қатар бақылаудың жаңа әдістерін енгізу, аудит процестерін цифрландыру, сондай-ақ мемлекеттік қаржы ресурстарын тиімді басқару үшін институционалдық базаны дамыту аса маңызды міндеттер болып табылады.

Жаһандық экономикалық өзгерістер, сыбайлас жемқорлық, шығыстардағы ашықтықтың жеткіліксіздігі сияқты қазіргі заманғы сын-қатерлер мемлекеттік аудит жүйесінен бұзушылықтарды анықтауды ғана емес, басқару процестерін жақсартуға бағытталған іс-шараларды әзірлеуді де талап етеді. Қазақстандағы мемлекеттік аудит жүйесі дамуын жалғастыруда және болашақта ол ұлттық бәсекеге қабілеттілікті арттыруға, демократияны дамытуға және құқықтық мемлекетті нығайтуға бағытталған стратегиялық басқарудың негізгі элементтерінің біріне айналуға тиіс.

Аудиторлардың кәсібилігін арттыруға, заңнамалық және нормативтік базаны жетілдіруге, сондай-ақ аудиторлық жұмыстың сапасы мен тиімділігін арттыру үшін инновациялық технологияларды енгізуге ерекше назар аудару қажет. Бұл өзгерістерді сәтті жүзеге асыру барлық мүдделі тараптардың, соның ішінде мемлекеттік органдардың, азаматтық қоғам мен халықаралық ұйымдардың белсенді қатысуымен ғана мүмкін болатындығын атап өткен жөн.

Мемлекеттік аудит-бұл сыртқы, тәуелсіз қоғамдық бақылау және қоғам атынан жүргізілетін бақылау жүйесіне қатысты барлық мәселелерді қамтиды. Әлемнің кейбір елдерінде мемлекеттік аудит Қаржылық реттеу жүйесінің жетекші элементі болып табылады, бұл мемлекеттің нарықтық процестердегі рөлімен тығыз байланысты.

Қазақстандық қоғамның дамуы және мемлекеттік аппарат алдында туындайтын міндеттемелер жаңа форматтағы мемлекеттік басқару жүйесінің жұмыс істеуін талап етеді. Шет елдердің тәжірибесіне жүгінсек, экономикасы дамыған елдердегі тәуелсіз бақылаудың жетекші нысаны аудит екенін атап өтуге болады. Кез-келген экономикалық формацияда мемлекеттік қаржыны басқарудың қолданыстағы жүйесіне объективті баға беретін және оның одан әрі тиімді жұмыс істеу бағыттарын анықтайтын институт қажет. Біздің еліміздің экономикасын дамытудың осы кезеңінде қаржы ресурстарын басқару және оларды пайдалану саласында жаңа міндеттер қойылуда, бұл қаржы жүйесінің барлық элементтерінің, атап айтқанда Салық және бюджеттік жүйелердің жұмыс істеуіне жаңа тәсілдерді талап етеді. Осыған байланысты мемлекеттік аудит бағыттарына әсер ететін бюджеттік саясатқа заманауи тәсілдер әзірленуде.

Кез келген мемлекеттің қаржы жүйесінің табысты жұмыс істеуінің міндетті шарты, оны басқарудың негізгі функциясы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау болып табылады. Мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік даму деңгейі, қоғамдық өмірдің барлық салаларында жұмыс сапасын жақсарту оның ұйымдастырылуы мен көріну формаларына байланысты. Мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылауды дамыту және жетілдіру қажеттілігі уақыт талаптарына объективті түрде негізделген. Мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылауды дамытудың стратегиялық бағыты бюджет қаражатының, мемлекет активтерінің қалыптасуына, қозғалысына және пайдаланылуына қаржылық бақылаудың Қазақстан үшін түбегейлі жаңа түрлері мен нысандарын енгізу болып табылады.

Қазақстан Республикасы Президентінің "Қазақстан-2050 "Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты" атты Қазақстан халқына Жолдауында: "Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудитті енгізу тұжырымдамасы" ҚР Үкіметінің 2013 жылғы 18 маусымдағы № 609 қаулысымен әзірленді және бекітілді. Бұл тұжырымдамада мемлекеттік қаржылық бақылауды кезең-кезеңімен реформалауға және оның функционалдық бағыттарын одан әрі кеңейте отырып, мемлекеттік аудитті енгізуге көзқарас пен негізгі тәсілдер айқындалған. Тұжырымдаманың басым бағыттарын іске асыру барысында 2015 жылғы 12 қарашада "мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы" Заң қабылданды. Бұл ретте Заң мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау ұғымдарын нақты ажыратады. Мемлекеттік аудит-бұл анықталған кемшіліктер мен тәуекелдерді басқару бойынша ұсыныстар негізінде пәрменді ұсыныстар бере отырып, қаржылық мәселелерді ғана емес, сонымен бірге олардың қызметінің барлық бағыттарын қамтитын мемлекеттік аудит объектілері қызметінің тиімділігін тұтас және тәуелсіз бағалау.

Мемлекеттік аудит мүмкіндік береді:

1) Қаржылық тәртіпті жақсартуға, мемлекеттік қаржы ресурстары мен мемлекет активтерін қоғамның мүддесі үшін басқарудың ашықтығы мен тиімділігін арттыруға;

2) халықаралық аудит стандарттары мен ұлттық заңнамаға сәйкес сапалы бақылау жүргізу арқылы мемлекеттің экономикалық әлеуетін одан әрі арттыруға жәрдемдесуге міндетті.

Сонымен бірге, мемлекеттік аудиттің маңыздылығы оның экономикалық теріс қылықтар мен құқық бұзушылықтардың тиімді алдын алу қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетімен расталады, олардың саны шаруашылық жүргізуші субъектілер санының өсуімен бірге үнемі өсіп отырады. Қазіргі жағдайда мемлекеттік аудиттің маңызы өте зор. Бір жағынан, ол бюджетті уақтылы толықтыруды қамтамасыз етеді, экономикалық қылмыстармен және құқық бұзушылықтармен күреседі, екінші жағынан, бұзушылықтардың алдын алу және алдын алу арқылы мемлекеттік органдар мен квазимемлекеттік сектор субъектілері қызметінің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Мемлекеттік аудит орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдар қызметінің тиімділігін жетілдіруге және арттыруға бағытталған. Ол бұзушылықтарды анықтауға және ден қою шараларын қабылдауға бағытталған мемлекеттік қаржылық бақылау жүйесінен айырмашылығы, ескерту сипатына ие. Мемлекеттік аудит тек белгілі бір сәйкессіздіктерді көрсетіп қана қоймай, мемлекеттік қаржы ресурстарын пайдалану мен басқарудың резервтері мен әлеуетін үлкен табыстылықпен, тиімділікпен анықтауы керек, яғни жазалаушы емес, ескерту сипатында. Бұзушылық фактілерін анықтау мен анықтаудан олардың алдын алуға және оларды жасау себептерін жоюға баса назар аударылады.

Мемлекеттік аудит Мемлекеттік аудит объектілерінің қызметін тәуелсіз бағалау ретінде айқындалатын жалпы басқару жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде қаралады. Осыған байланысты мемлекеттік аудитті толыққанды енгізу бюджет қаражатын бақылауды жетілдірудегі маңызды бағыттардың біріне айналуға.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүйесін есеп комитеті, жергілікті деңгейдегі тексеру комиссиялары және ішкі мемлекеттік аудит жөніндегі уәкілетті орган ұсынады. Мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылаудың қазіргі заманғы жүйесі Қазақстан Республикасының Президентін, заң шығарушы және атқарушы билігін, сондай-ақ жұртшылықты заңдылық, нәтижелілік және үнемділік, сондай-ақ мемлекеттік органдар қызметінің тиімділігі қағидаттарына сәйкес бөлінген бюджет қаражаты мен мемлекет активтерін пайдалану туралы объективті және шынайы ақпаратпен қамтамасыз етуге тиіс. Бұл ретте республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитеті республикалық бюджет пен Ұлттық қор қаражатының жұмсалыуына сыртқы мемлекеттік аудитті жүзеге асырады. Сонымен қатар, есеп комитеті мемлекеттік аудит Мемлекеттік басқарудың негізгі элементтерінің бірі болып табылады. Оның басты мақсаты-мемлекеттік қаражат пен мүлікті пайдаланудың заңдылығы мен тиімділігін анықтау. XX ғасырдың екінші жартысында мемлекеттік аудит жүйесінің маңызы артты, оның халықаралық аренада да беделі артты. Мемлекеттік аудиттің рөлі пікірталас мәселелерінің бірі болып табылады, өйткені ол қаражатты жұмсаудың мақсатты және құқықтық сипатын ғана емес, басқарушылық шешімдердің орындылығы мен тиімділігін анықтауға бағытталған.

Мемлекеттік аудит-бұл сыртқы, тәуелсіз қоғамдық бақылау және қоғам атынан жүргізілетін бақылау жүйесіне қатысты барлық мәселелерді қамтиды. Әлемнің кейбір елдерінде мемлекеттік аудит Қаржылық реттеу жүйесінің

жетекші элементі болып табылады, ол мемлекеттік активтерді басқарудың тиімділігін арттырудың нарықтық процестеріндегі мемлекеттің рөлімен тығыз байланысты, республикалық бюджетке түсетін түсімдердің толықтығы мен уақтылығын бақылауды және қаржылық тәртіпті нығайтуды қамтамасыз етеді. Есеп комитеті мемлекеттік аудиттің және қаржылық бақылаудың жоғары органы ретінде өз қызметі шеңберінде мемлекет активтерін басқарудың тиімділігін айқындау жөнінде аудиторлық іс-шаралар жүргізеді. Бюджет алушылар – бюджеттік процестің барлық қатысушылары мемлекеттік аудит объектілері болып табылады. Бюджет алушылар олардың экономика секторына қатыстылығына және ұйымдық құқықтық нысанына қарай жіктеледі.

Қазақстан Республикасының Бюджет кодексінде бюджеттік бағдарламаның нәтижелеріне қол жеткізбеуге әкеп соққан бюджет қаражатын игермегені үшін, сондай-ақ бюджет қаражатын толық игеру кезінде бюджеттік бағдарламаның нәтижелеріне қол жеткізбегені үшін мемлекеттік мекемелердің бірінші басшыларының жауапкершілігі көзделген. Бұдан басқа, қаржы-экономикалық негіздемеде көзделген, оның ішінде бөлінген бюджет қаражатын толық игеру кезінде мемлекеттің жарғылық капиталына қатысуы арқылы бюджеттік инвестициялардың нәтижелеріне қол жеткізбегені үшін квазимемлекеттік сектор субъектілері басшыларының жауапкершілігі көзделген.

Сондықтан тексеру қорытындысы бойынша Есеп комитеті анықталған кемшіліктерді, оларға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою, қолданыстағы заңнаманы бұзуға жол берген лауазымды тұлғаларды жауапқа тарту, сондай-ақ басқа да бірқатар тапсырмалар бойынша тиісті ұсынымдар қабылдайды.

Қазақстанның бюджет саласында оның инновациялық-инвестициялық даму жолында кедергілер тудыратын бірқатар проблемалар байқалады, олардың ең бастысы — бюджет қаражатын мақсатсыз және тиімсіз пайдалану. Аталған проблемаларды шешу мемлекеттік аудит жүйесінің тиімділігін арттыруды талап етеді. Осы мақсатқа қол жеткізу тетіктерінің бірі мемлекеттік аудитте ішкі аудит қызметін құру болып табылады. Ішкі мемлекеттік аудит ұйым ішінде жүргізілетін қызметті тәуелсіз бағалау ретінде анықталатын жалпы басқару жүйесінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылады.

Сонымен қатар, мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылаудың біртұтас жүйесінің жеткіліксіз жұмыс істеуіне байланысты қаржылық тәртіп деңгейін арттыру және елдегі мемлекеттің мемлекеттік құралдары мен активтерін басқару жөніндегі қызметті тиімді ұйымдастыру үрдісі одан әрі дамуды талап етеді.

Қазіргі халықаралық тәжірибеде ішкі аудит жүйесін ұйымдастырудың орталықтандырылмаған және орталықтандырылған модельдері жүзеге асырылады.

Орталықтандырылмаған модельде әрбір министрлік бюджет қаражатын пайдалануды бақылауды жүргізуге толық жауапты. Қаржы министрлігі тек стандарттарды әзірлеуді және министрліктердің ішкі аудит қызметтерінің қызметін үйлестіруді қамтамасыз етеді. Орталықтандырылған модель Қаржы министрлігінің әр министрліктің кірістері мен шығыстарын тікелей бақылауымен сипатталады. Алайда, бұл ретте министрліктерде Министрліктің

ішкі аудиторына есеп беретін жеке Ішкі аудит қызметтері құрылады. Осы бағыттағы халықаралық тәжірибені ескере отырып, Қазақстан Республикасында белгілі бір жұмыс жүргізілуде. Атап айтқанда, мемлекеттік органдарда ішкі аудит қызметтері құрылып, дамуда.

Қазақстан Республикасында құрылатын ішкі аудит жүйесі орталықтандырылған модельге жақын. ҚР-дағы ішкі мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау органдарының жүйесін Ішкі мемлекеттік аудит жөніндегі уәкілетті орган және орталық мемлекеттік жергілікті атқарушы органдардың ішкі аудит қызметтері ұсынады. Ішкі мемлекеттік аудит жөніндегі уәкілетті органға мемлекеттік органдардың қаржылық есептілігіне аудит жүргізу, қысқартылған түрдегі сәйкестік аудиті, сондай-ақ камералдық бақылау жүргізу бекітілді. Қазіргі уақытта "Қазақстан Республикасы Қаржы Министрлігінің Қаржылық бақылау комитеті" мемлекеттік мекемесі "Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитеті" мемлекеттік мекемесі болып өзгертілді, ал оның аумақтық бөлімшелері ішкі мемлекеттік аудит департаменттері болып өзгертілді. Сонымен қатар аталған қызметтер жүйеленген және дәйекті қолдануы керек барлық болып жатқан процестерді бағалау және тиімділігін арттыру тәсілі.

Ішкі аудит шеңберінде активтердің сақталуын егжей-тегжейлі бақылау ғана емес, сонымен қатар бухгалтерлік есеп, қаржы, салық салу және менеджмент сапасы саласындағы басшылық жүргізетін саясатты бақылау жүзеге асырылады. Сондықтан ішкі аудит жан-жақты, ескерту және стратегиялық болуы керек деп болжануда. Ішкі мемлекеттік аудит орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдар қызметінің тиімділігін жетілдіруге және арттыруға бағытталған. Ол бұзушылықтарды анықтауға және ден қою шараларын қабылдауға бағытталған мемлекеттік қаржылық бақылау жүйесінен айырмашылығы, ескерту сипатына ие. Ішкі мемлекеттік аудит тек белгілі бір сәйкессіздіктерді көрсетіп қана қоймай, мемлекеттік қаржы ресурстарын пайдалану мен басқарудың резервтері мен әлеуетін үлкен табыстылықпен, тиімділікпен анықтауы керек, яғни жазалаушы емес, ескерту сипатында.

Бұзушылық фактілерін анықтау мен анықтаудан олардың алдын алуға және оларды жасау себептерін жоюға баса назар аударылады.

Мемлекеттік секторда ішкі аудитті жүргізудің қолданыстағы нормативтік базасы мен әдіснамасы негізінен нәтижеге бағдарланған бюджеттеудің жұмыс істеуі кезеңінде ішкі аудиттің пайымдауына, дәлелді сипаттамаларына қайшы келетін кейінгі бақылауды жүзеге асыруға бағытталғанын атап өткен жөн. Осыған байланысты ішкі аудит қызметтері кейінгі бақылауды жүргізумен қатар, олардың жұмысының тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін алдын ала және ағымдағы бақылауды жүзеге асыруы тиіс деп санаймыз. Бұдан басқа, бұл ішкі аудит ұйымның қызметін жетілдіруге бағытталған тәуелсіз және объективті кепілдіктер мен консультациялар беру жөніндегі қызмет екенін айқындайтын халықаралық ішкі аудиторлар институтының талаптарына сәйкес келетін болады.

Мемлекеттік аудитке сапалы көшу үшін Қазақстан Республикасында теориялық және практикалық кәсіптік даярлықтың жоғары деңгейі бар білікті кадрларды тарту талап етіледі.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылаудың біртұтас жүйесінің тиімді жұмыс істеуі үшін қазақстандық тәжірибеге оң әлемдік тәжірибені бейімдеу қажет деген қорытынды жасауға болады. Бұл мемлекет пен қоғамды мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыру және басқарудың барлық деңгейлерінде аса маңызды экономикалық шешімдер қабылдау үшін қажетті сапалы, тәуелсіз ақпаратпен қамтамасыз ету үшін неғұрлым пәрменді бақылау құралын құруға мүмкіндік береді.

Осылайша, Қазақстандағы мемлекеттік аудит мемлекеттік қаржыны басқаруда ашықтық пен жауапкершілікті қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады және мемлекеттік бақылау жүйесінің маңызды элементі болып табылады. Болашақта оның рөлі арта түседі, бұл ресурстарды тиімді басқару және азаматтардың мемлекеттік органдарға деген сенімін нығайту үшін жаңа көкжиектер ашады.

Мемлекеттік аудиттің рөлі пікірталас мәселелерінің бірі болып табылады, өйткені ол қаражатты жұмсаудың мақсатты және құқықтық сипатын ғана емес, басқарушылық шешімдердің орындылығы мен тиімділігін анықтауға бағытталған.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мұратбекова Ж. А. Мемлекеттік аудит тиімді мемлекеттің ажырамас бөлігі ретінде / Ж. А. Мұратбекова // ғылым кеше, бүгін, ертең: матер бойынша СБ. ст. XXIV Халықаралық. ғылыми.- тәжірибе. конф. № 5 (21). – Новосибирск: Шибак, 2015. – Б. 2.

2. Қазақстан Республикасында мемлекеттік аудитті енгізу тұжырымдамасын бекіту туралы: ҚР Президентінің 03.09.2013 ж. № 634 Жарлығы, ҚР Әділет Министрлігінің "Әділет" НҚА ақпараттық-құқықтық жүйесі.

3. Зейнелгабдин А. Б. мемлекеттік аудит экономиканы басқару құралы ретінде / А. Б. Зейнелгабдин // мемлекеттік аудит. – 2016. – № 3 (32).

4. "Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы" Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 12 қарашадағы 392-V Заңы - <http://online.zakon.kz>

5. Мемлекеттік аудит. Оқулық редакциялаған Жанбурчина К. Е. - Астана, ЕҰУ. Л. Н. Гумилева, 2016 ж

6. Қазіргі жағдайдағы мемлекеттік аудиттің рөлі мен маңызы- <https://www.gov.kz/memleket/entities/kvga/press/news/details/509131?lang=ru>